

Boekbespreking

Grosscurt A. (m.m.v. W. Ellis) (2017) – Plantengallen. Hardcover, 424 p., 1400 foto's. Zeist, KNNV Uitgeverij, ISBN 9789050116039. Prijs: € 42,95.

I. HOSTE (Plantentuin Meise) [ivan.hoste@plantentuinmeise.be]

In de Lage Landen wordt al wie belangstelling heeft voor gallen al sinds generaties verwend door de opeenvolgende uitgaven van het *Gallenboek* van W.M. Docters van Leeuwen (2009), waarvan de eerste editie in 1946 verscheen. In de 21ste eeuw lijkt de belangstelling voor gallen zeker niet te zijn afgenomen. Daarvan getuigt, behalve de herziene 4de uitgave van het werk van Docters van Leeuwen, onder meer de tweede editie van *British Plant Galls* (Redfern *et al.* 2011). Jacques Lambinon, die sinds tientallen jaren interesse had getoond voor het onderwerp, stimuleerde in België het gallenonderzoek als coauteur van een *Aide-mémoire de cécidologie de la Belgique* (Lambinon *et al.* 2017).

Ik neem aan dat, los van de uitgesproken generalisten onder de natuurliefhebbers die oog hebben voor alles wat leeft en groeit, het gros van de mensen met belangstelling voor gallen te vinden is bij de floristen. Wie tijdens zijn botanische bezigheden een gal vindt, is nieuwsgierig naar het organisme dat de ontwikkeling van die gal veroorzaakt heeft. Het is vooral vanuit de optiek van de florist dat ik het nieuwe boek bekijk.

Plantengallen begint met een reeks korte hoofdstukjes over de definitie van het begrip 'gal', de wijzen waarop ze gevormd worden, het nut dat ze hebben voor insecten en mijten, de waardplanten, de interacties tussen galverwekkers en hun waardplanten, abiotische milieufactoren, de indeling van gallen naar hun verschijningsvorm en een overzicht van uiteenlopende vervormingen bij planten die niet als gallen worden beschouwd. Dat laatste is best wel nuttig, gelet op de moeilijkheden om een werkbare definitie van het begrip 'gal' te geven. De auteur houdt het op de volgende omschrijving: "Wij beschouwen als gal: elke afwijking in het normale uiterlijk van een plant als gevolg van een specifieke reactie op de aanwezigheid of activiteit van een geassocieerd organisme." Je begrijpt onmiddellijk dat de begrenzing van het begrip niet altijd scherp is.

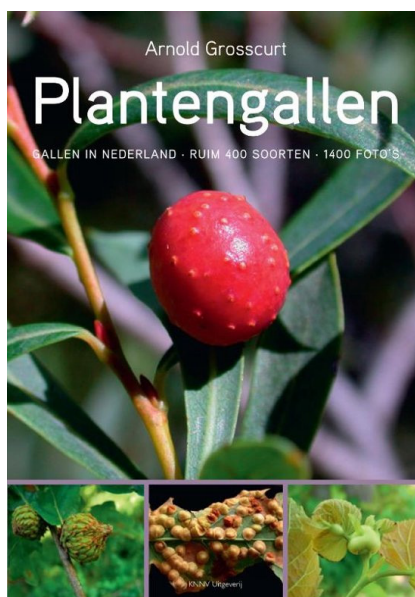
Na het inleidende gedeelte volgt van pagina 28 tot 353 een overzicht van de galverwekkers, ingedeeld in grote taxonomische groepen, namelijk aaltjes, bacteriën, insecten (meer bepaald bladluizen, bladvlooiën, blad-

wespen, bronswespen, cicaden, galmuggen, galwespen, kevers, tripsen, vliegen en vlinders), mijten, planten en schimmels en oömyceten. Dit deel is bijzonder rijk geïllustreerd met foto's die vrijwel alle het werk zijn van de auteur zelf. Ze tonen details van de gallen en hun bewoners (gefotografeerd nadat de gal werd opengewerkt) en soms van de adulte galverwekkers. Hier merk je wat het voorwoord ook al duidelijk maakte, namelijk dat *Plantengallen* grotendeels geconcipeerd en gegroeid is rond een sinds jaren opgebouwde fotodocumentatie.

Het boek wordt afgesloten met twee wat verloren geplaatste pagina's over gallen als voedsel voor gewervelde dieren en hun gebruik bij looien en inktbereiding, een literatuurlijst, een glossarium en vier registers, waaronder een gecombineerd register met de Nederlandse en wetenschappelijke namen van de waardplanten, met opsomming van de hiermee geassocieerde galverwekkers.

De kft vermeldt dat ruim 400 galverwekkers in het boek aan bod komen. Hoe volledig of onvolledig die selectie is, wordt de gebruiker niet echt duidelijk gemaakt. Geregeld zijn bij een galverwekker diverse soorten waardplanten vermeld, terwijl in de bijhorende foto's begrijpelijkerwijs slechts een keuze uit die waardplanten vertegenwoordigd is. Instructief is dat vaak verschillende stadia van ontwikkeling van een gal zijn afgebeeld.

Wanneer ik bij wijze van proef in het register 'hanenpoot' opzoek, vind ik in eerste instantie niets... Het lukt pas wanneer ik 'Europese hanenpoot' of '*Echinochloa crus-galli*' opzoek. Op pagina 351-352 vind ik enkele mooie foto's en een beknopte informatieve tekst over de opvallende brandzwam *Ustilago trichophora* die ik goed ken van mijn jarenlange prospecties in maïsackers, waar *E. crus-galli* dikwijls massaal aanwezig is. Jammer genoeg blijft het in *Plantengallen* bij slechts één galverwekker op *Echinochloa*. Over een kleine en daardoor minder opvallende gal op hanenpoot, die beslist niet zeldzaam is, rept Grosscurt met geen woord. Foto's van dit galletje, eveneens geïnitieerd door een brandzwam (*Moesziomyces bullatus*), staan onder meer op de website *Bladmineerders en plantengallen van Europa* van Willem N. Ellis, de man die als medewerker

vermeld staat op de titelpagina van *Plantengallen* (zie <http://bladmineerders.nl/?lang=nl>). Even twijfel ik, maar de kleine brand-sori die tijdens hun groei de kafjes van het aartje wijd doen uiteenwijken of gapen en waarop de verdroogde pluimvormige stijlen dikwijls nog goed herkenbaar zijn, beantwoorden aan alle criteria om galletjes genoemd te worden. Waarom ze niet in het boek staan, is me niet duidelijk; alleen brandzwammen van de genera *Sphacelotheca*, *Urocystis* en *Ustilago* zijn opgenomen.

Ik wil ook iets meer vernemen over de kogelronde galletjes die ik nu en dan vind op de bladeren van bittere wilg. Bij '*Salix purpurea*' verwijst het register naar vijf galverwekkers, maar bij niet een daarvan een foto van wat ik voor ogen heb. Via 'bittere wilg' lukt het echter wel: op p. 91-92 vind ik tekst en foto's van de gal veroorzaakt door *Pontania viminalis*, een bladwesp. Bij het parcours dat ik moest afleggen om dit te vinden, heb ik bedenkingen. Anders dan gangbaar is in de gallenliteratuur, is de indeling van het boek gebaseerd op de galverwekkers in plaats van de waardplanten. Daardoor kan je opgezadeld worden met een vervelende klus. Je moet – zeker indien je niet goed vertrouwd bent met de wetenschappelijke namen van galverwekkers – een voor een de namen checken die achter de naam van de waardplant opgelijst zijn. Zijn bij een waardplant vijf of meer galverwekkers vermeld, dan kan het nogal wat geblader kosten voor je uitkomt bij de juiste soort. De eventuele meerwaarde van die werkwijze zal, vermoed ik, veel floristen ontgaan. Zij zouden de informatie allicht liever ingedeeld zien op basis van de waardplanten, vooral ook omdat *Plantengallen* geen sleutels bevat en alleen efficiënt kan gebruikt worden met behulp van de registers. Het is daarom heel vervelend dat het gecombineerde register met de namen van waardplanten en galverwekkers tekortkomingen vertoont: onder 'bittere wilg' staat één galverwekker vermeld – *Pontania viminalis*! – die ontbreekt onder '*Salix purpurea*'; omgekeerd ontbreekt onder 'bittere wilg' dan weer een soort die wel vermeld is onder '*Salix purpurea*'. En dat is niet het enige foutje dat ik bij gebruik van het register vaststelde. Bij een eventuele latere herdruk dient grote zorg besteed aan het checken en bijwerken van het register.

De mogelijke argumentatie dat de gebruikte indeling meer mogelijkheden biedt om de karakteristieken van de diverse groepen galverwekkers globaal beter te leren kennen, bekoort me maar matig. De meeste gebruikers zullen naar het boek grijpen wanneer ze op een hen bekende plantensoort een hen niet bekende gal aantreffen. Voor het beantwoorden van de vraag "Welke gal is dit en door welk organisme werd ze verwekt?" is een indeling gebaseerd op waardplanten handiger, te meer ook omdat dan met determinatiesleutels per plantensoort of -genus (of groep van soorten) kan gewerkt worden. De inleidende informatie per groep van galverwekkers kan, zoals in het *Gallenboek* van Docters van Leeuwen, net zo goed aan het begin van het boek gebundeld worden.

Wat voorafgaat klinkt allicht wat negatief, maar ik haast me om te onderstrepen dat *Plantengallen* veel goeds

te bieden heeft. In botanische kringen hoor je nogal eens discussies over de meerwaarde van goede botanische lijntekeningen in vergelijking met kleurenfoto's of omgekeerd. Heb je echt interesse voor gallen, koester dan je beduimelde Docters van Leeuwen (omwille van de sleutels en de lijntekeningen) en schaf je nu ook het boek van Grosscurt aan om te genieten van de fraaie en instructieve foto's en kennis te nemen van de interessante en goed geactualiseerde informatie over zowel de groepen als de individuele soorten galverwekkers. Voor het illustreren van tal van kleine afwijkingen veroorzaakt door schimmels of spugbeestjes biedt het gebruik van kleurenfoto's beslist voordelen. En het leuke van dit boek is dat de auteur zich bij het leggen van de grenzen van wat wel of niet een gal is, net bij die groepen van galverwekkers behoorlijk soepel heeft opgesteld.

De taal en structuur van de inleidende hoofdstukjes zijn wat stroef en doen iets te veel aan een cursus denken, maar de inhoud ervan is overigens wel boeiend. Het hele boek ondersteunt een bewering van Willem Ellis op de hoger vermelde website, namelijk dat gallen – én bladmineerders – "misschien wel de meest toegankelijke manier [bieden] om een beeld te krijgen van wat biodiversiteit werkelijk betekent". En in dat plaatje figureert ook de mens en de gevolgen van zijn veelvuldige activiteiten. Als een gevolg daarvan duiken geregeld gallen op van pas recent voor het eerst aangevoerde galverwekkers.

Ik rond af met twee door Grosscurt beschreven galverwekkers. Madeliefje (*Bellis perennis*) belandde lang geleden als Europese exoot in Australië en Nieuw-Zeeland en vond het daar naar zijn zin. De roestzwam *Puccinia distincta*, vermoedelijk ontstaan uit een andere, Australische of Nieuw-Zeelandse soort, 'koos' voor de succesvolle nieuwkomer als waardplant. Jaren later dook *P. distincta* samen met de teruggereisde waardplant op in Europa: een weinig spectaculaire illustratie van het onbewuste en onophoudelijke geschuif met organismen dat de globalisering kenmerkt, maar toch opgemerkt door een alerte onderzoeker. Misschien kom jij die madeliefjesroest ooit ook eens tegen tijdens een wandeling of een dagje veldwerk. Of wellicht heb je meer kans om op de bladeren van robinia (*Robinia pseudoacacia*) de gallen te vinden van de robiniagalmug (*Obolodiplosis robiniae*), een exoot die zich in de 21ste eeuw razendsnel over Europa heeft verspreid. Die galmug heeft inmiddels het straatboompje gevonden op nog geen tien meter van waar ik woon! Met *Plantengallen* leer je je woonomgeving beter kennen.

Literatuur

- Docters van Leeuwen W.M. (2009) – Gallenboek. 4de druk, herzien en bewerkt door H.C. Roskam. Zeist, KNNV Uitgeverij.
- Lambinon J., Carbonnelle S. & Claerebout S. (2017) – Aide-mémoire de cécidologie de la Belgique. 2ème édition. Vierves, CNB.
- Redfern M., Shirley P. & Bloxham M. (2011) – British Plant Galls. 2nd edition. Shrewsbury, Field Studies Council. [Occasional Publication 125.]